

Makalenin geliş tarihi: 18.09.2019

1. Hakem rapor tarihi: 20.09.2019

2. Hakem rapor tarihi: 24.09.2019

Makalenin yayına kabul tarihi: 08.10.2019

HADİSLER BAĞLAMINDA ENGELLİLERE YÖNELİK MANEVÎ BAKIM (*)

Yusuf AÇIKEL (**)

Öz

Engellilik tüm dünyanın bir gerçeği olduğu gibi, ülkemizdeki pek çok aileyi doğrudan ilgilendiren sosyal somut bir vâkiadır. Engellilik hususunda önem arz eden, engelli bireylerin hayata tutunmalarını sağlamaya, karşılaştıkları sorunları çözmeye ve minimize etmeye yönelik irade ve çaba sergilemektir. Bu da hem engelli bireylerin kendilerine, hem de toplumun engellilere yönelik sorumluluklarını yerine getirmesine bağlı bir durumdur. Makalede engellilere yönelik manevî bakımın hadislerdeki dayanakları araştırılmıştır. Bu bağlamda engellilerin manevîyatlarını güçlendirme, hayata bağlılıklarını artırma, iç dünyalarıyla barışık olma gibi insan merkezli bütüncül hizmetleri ifade eden ve toplumun yükümlülükleri arasında yer alan manevî bakım konusuna dikkat çekilmiştir. Engellilerin manevî ihtiyaçlarının giderilmesinde onlara sevgi ve ilgi ile yaklaşılmasının yanısıra, onlara ümit ve moral vererek telkin, teskin, teselli ve tavsiyede bulunulmasının önemi ortaya konulmuştur. Engelli bireylerin sabır, tahammül, şükür ve imtihan olma ve mükkâfatından yararlanmayı ümit etme gibi sorumluluklarının farkında olmalarının, toplumun da sorumlulukları bağlamında onlarla iş birliği yaparak desteklerini esirgememelerinin, onları rahatsız edecek tutum ve davranışlardan kaçınmalarının ve engellilere her husta gereken yardımı yapmalarının önemine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmada Hz. Peygamber'in engellilik gerçeğine bakışı ve engellilere yaklaşımı bağlamında ulaşılan tespitlerin birey ve toplum için ifade ettiği mana ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Engelli, Manevî Bakım, Engellilik.

*) Bu makale, 30.11.2018 tarihinde Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen "İ. Sağlıklı Yaşlanma, Manevî Bakım ve Değerler Eğitimi Şurası" nda sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

**) Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalı
(e-posta: yusufacikel@sdu.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5444-4641>

The Spiritual Care Intended for the Disabled People in the Context of Hadiths

Abstract

Disability is a social and concrete case that is directly interested in most families in our country as it is fact all of the world. The most important thing about disability is to have efforts to resolve or decrease the problems of the disabled people who has met in their lives and to have efforts for them to cling to their lives. This implies also that the people should take responsibility for the disabled people and they should concern with the disabled people to take responsibility for them. In this article, spiritual care of disabled people is investigated on the basis of the Prophet's hadiths. In this context it is taken attention about the spiritual cares that have place between social obligation and express holistic services which is human-centered to improve spirituality of disabled people and to make them at peace with their inwardness and to increase their clings to their lives. It is put forth the importance of consolation, advices, hopes, morales for the disabled people besides approaching them with love and care in providing their spiritual needs. It is also taken attention about the importance to help the disabled people in all respects and to avoid from the behaviours disturbing them and to have cooperation with them about keeping supports in the context of social responsibility and to be aware of responsibility about patience, endurance, thanks giving, testing and expectation of God's reward. Also in the study in the context of the prophet's approaching to the disabled people and his views on the disability fact, it is put forth the meaning of the resolutions that are reached for society and individual.

Keywords: *The Prophet Muhammed, Hadiths, Disabled, Spiritual Care, Disability.*

Giriş

İnsanoğlu genelde sağlıklı bazen de bedensel, zihinsel ve aklı bakımından engelli olarak dünyaya gelmektedir. Ancak bunun yanı sıra sonradan engelli duruma düşenler de vardır. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de bunlarla ilgili misal olarak hakiki anlamda görme, işitme ve ortopedik engelli, hasta¹, engelli², zayıf, güçsüz³ ve sefih⁴; mecâzî anlamda ise işitme, konuşma ve görme engelli⁵ kavramlarını kullanmaktadır. Engelliler; toplumların en önemli problemlerinden biri olduğu bilinen bir gerçektir. İncelenecek konu makale boyutunu aşmaması için asıl olarak temel dokuz hadis kitabındaki "Kütüb-i Tis'a" hadisleri çerçevesinde ele alınacak, ancak önemine binaen başka hadis kaynaklarından da faydalanılacaktır. Öncelikle konu ile ilgili kavram ve tanımlara temas edilecektir.

1) 24/Nur/61; 48/Feth/17.

2) 4/Nisa/95.

3) 2/Bakara/282.

4) 2/Bakara/282; 4/Nisa/95.

5) 2/Bakara/18, 171.

1. Engelli Tanımı

Resmi Gazetede yayınlanan 5378 nolu “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”a göre “engelli”nin⁶ tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir.”⁷ Malesef bu kanunda, engellilerin manevî ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük danışmanlık, bakım ve rehberlik hizmetlerinden bahsedilmemektedir.⁸ Engellileri basit bir şekilde engellilik türlerine göre tespit etmek gerektiğinde, genelde fiziksel, zihinsel, ruhsal özellikleri bakımından, süreğen hastalıklı olanlar ve birden çok engelli olanlar şeklinde beş asıl grupta kümelendirilebilir. Bu çalışmada örneklerimizi daha ziyade fiziksel (bedensel, biyolojik) engellilerden vermekle birlikte, engellilere moral destek hizmetinden bahsederken de böyle bir ayrıma gitmeden; bütün engelli gruplarına yönelik davranış biçimi, hizmetin gerekliliği ve umumiliği üzerinde durulacaktır.

2. Manevî Bakımın Tanımı

Manevî bakım; din ve inanç desteği olup, insanların sıkıntılı, hüznü, acılı, üzüntülü, endişeli, hayal kırıklığı, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, ani ya da ani olmayan değişimlerle gelen bunalım durumlarında, yanlarında olmak, onlara inanç ve din yönünden destek olabilmektir. Yine sorularına ve problemlerine danışmanlık etmek; temel insanî ihtiyaçlarını gidermek, örf ve âdetlere göre uyumlu bir hayat sürmek, ibadetlerini yerine getirebilmelerinde rehberlik etmek, varlıklarına bir mana, hayatlarına yeni bir anlam verebilmek hususunda onlara eşlik edebilmektir.⁹ Dolayısıyla manevî bakıma muhtaç olan insanlara telkin ve tesellide bulunup, onlara moral takviye olarak, iyi ahlak ve davranışa yönelebilmeleri konusundaki çözüm arayışlarına eşlik etmek oldukça önemlidir. Aynı şekilde hırs, tamah, korku, hased gibi manevî hastalıklardan kurtulabilmelerine yardımcı olmak gerekmektedir. Herhangi bir organı yaralanmış bir insanın tedavisi gereği, o yaranın temizlenip

6) TBMM’de kabul edilen kanun ile, daha önce çıkarılan 87 kanun ve 9 Kanun Hükmünde Kararnamenin içeriğinden “**özürlü, sakat ve çürük**” kelimeleri çıkartılmıştır. Resmi Gazete, 6462 nolu “Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Ankara, 03 05. 2013, S. 28636.

7) Resmi Gazete, 5378 nolu “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, Ankara, 07.07.2005, S. 25868.

8) Seyyar, Ali, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 3/15 adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

9) Karagül, Arslan, “*Manevî Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği)*”, *Dini Araştırmalar*, Ankara, 2012, C. 15, S. 40, Ocak – Haziran, s. 7. (*Manevî Bakım*).

sarılması, tıbbî tedavi ile fizikî acısının dindirilmesi yoluyla sağlığına hizmet edildiği gibi, bozulmuş morallerin, incinmiş duyguların, kötü düşünce ve hayatı darmadağın eden çeşitli manevî etkenlerin insanın kalbinde ve ruhunda açtığı derin yaraların da temizlenip sarılmasının da ayrı bir önemi vardır. Bu açıdan manevî bakım hizmeti, aslında psikolojik açıdan bir sağlık hizmetidir. Çünkü sağlık, Dünya Sağlık Örgütüncü de vurgulandığı gibi, insanın sadece hasta olmaması değil, onun fizikî, ictimaî/sosyal, ruhî ve manevî yönden uyum içinde olmasıdır. Bugünün modern dünyasında bu sahaların her birinin bir uzmanı vardır. Fizikî tedaviyi tıbbî doktor yapar; psikolojik rahatsızlıklara psikolog veya psikiyatrist bakar; ictimaî/sosyal işlere ait bir sosyal bakım görevlisi vardır. O halde manevî sahanın da bir uzmanı olması gerekmez mi?¹⁰ Ancak kanunda belirtilmediği için bu vazifeyi yerine getirenlere makalede “**Manevî bakım gönüllüsü**” denilecektir.

Konuya sosyal boyutuyla bakıldığında manevî bakım, engellilerin manevîyatlarını kuvvetlendirmeyi, yaşama bağlılıklarını fazlalaştırmayı, kendileri ile barışık yaşamayı, ruhsal hastalıkları gidermeyi amaç edinen insan merkezli bütüncül hizmetlerdir.¹¹ Çoğu zaman manevî boşluktan gelen stres ve mutsuzluğun insanın sıhhatine olumsuz etkisi, artık bilimsel çalışmalarda da sık sık dile getirilmektedir. Bu da gösteriyor ki sahip olduğuna razı olamayan kişinin, Kur’an’ın tabiriyle, kalbini Allah Teâlâ’nın zikriyle yumuşatamayan insanın¹² kolayca manevî boşluğa düşmesi, maddî sağlığının kaybolmasına da sebep olabilmektedir. İşte İslâm açısından da, insanın fizikî, ictimaî/sosyal, ruhî ve manevî yönlerini hesaba katan bütüncül yaklaşımdan hareketle, manevî bakıma da en az maddî kadar önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Bu durumu bir arabanın dört tekerleğine benzetmek de mümkündür. Zira dört tekerleğin biri eksik kalınca, arabada arıza başlamış demektir. İnsanoğlunun fizikî, sosyal, ruhî ve manevî yönlerindeki eksiklikler de onda arızalar meydana getirecektir. Dolayısıyla pek çok ülkede bunların önemi iyi anlaşıldığı için, bu alanların her biri ayrı bir uzmanlık dalı haline getirilmiştir. Manevî bakımın işi, inançla ilgili olduğu için daha çok ilahiyatı ilgilendiren bir alandır diye düşünüyoruz. Ancak iyi bir manevî bakım gönüllüsü, iyi bir psikolog; iyi bir psikolog da iyi bir ilâhiyatçı olabilmelidir. Bu hizmetin sunucularında özel donanım ve beceriler aranmalıdır. Manevî bakım gönüllüsü, insan psikolojisini de iyi bilmeli ve psikolojik metotlardan, verilerden yararlanabilmelidir. Buna karşın her psikolog da kişinin inançla ilgili düşünce ve davranışlarını dikkate almalıdır. Neticede manevî bakım gönüllüsü ve psikolog, esasını kesin Allah’ın (c.c), bildiği, insanoğlunun araştırdığı ruh ve nefsi¹³ incelemektedir.¹⁴

10) Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 16.

11) Seyyar, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”,

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 3/15 adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

12) 13/Ra’d/28.

13) Geniş bilgi için bkz. Açikel, Yusuf, “*Nefsini Bilen Rabb’ini Bilir*” *Hadis mi, Kelâm-ı Kibar mı?*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, 1998, S. 5, s. 186-189.

14) Geniş bilgi için bkz. Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 17, 19.

Konunun temelini teşkil eden çerçeve bilgi, tanım ve kavramlar yeterince verildikten sonra burada, hadisler bağlamında engellilere yönelik manevî bakım üzerinde durulacaktır.

3. Hadisler Bağlamında Engellilere Yönelik Manevî Bakım

Hız. Peygamber'in (s.a) sünnetinde ve hadislerinde engellilere yönelik manevî bakım yer almaktadır. Zira Hız. Peygamber'in engellilere manevî bakım ile ilgili bakışı ve engellilere yaklaşımı dikkate alınmasını gerektiren bir öneme ve değere sahiptir. İslâm dini, hem dünya hem de ahiret mutluluğunu esas almaktadır. Nitekim Kur'an'da, "*Allah Teâlâ'nın (c.c) sana verdiği (maldan harcıyıp) âhiret yurdunu ara. Dünyâdan payını da unutma.*"¹⁵ âyetinin verdiği mesaj bu hususu anlatmaktadır. Hız. Peygamber'in de "*Hiç ölmeyecek gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahirete çalışın*"¹⁶ buyurması dünya ve ahiret mutluluğunun sırlarından birini ifade etmektedir. Dolayısıyla İslâm'da manevî bakımın, sadece beşikten mezara kadar değil, ahirete de bakan yönü vardır. Engellilerin dünyada mutlu ve huzurlu olabilmeleri için öncelikle onların manevî ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu konu açısından Rasûlullah'ın (s.a) şîretine ve sünnetine umumi olarak baktığımızda, âdetâ bakıma ve ilgiye, sadece muhtaç ve engellinin değil de sağlıklıların da ihtiyacı varmış gibi bir durum ortaya çıkar. Zira sağlıklı kişinin dünyevî ve uhrevî ecri ve huzuru için bu hizmet Allah'ın (c.c) sağlıklı olana tanıdığı bir fırsat gibidir. Sağlıklı veya engelli demeden, ikili ilişkilerde "insan olma şerefi"ni merkeze alan bir ahlâkın zirvedeki temsilcisi Hız. Peygamber'dir.

a. Engellilerin Manevî İhtiyaçlarının Belirlenmesi

Manevî ihtiyaçlar denildiğinde, inancılı engelliler için öncelikle, Yaratıcı'sına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri için önemli bir zaruret halidir diyebiliriz. Kişilerin değerlerini fiiliyata geçirmelerine destek olan ihtiyaçlar şunlardır: a) Bireyin, fitraten ümidle ayakta durma hali, b) Yaşamın manası ve gayesine yönelik yanıtların ortaya çıkarılması, c) Sevgi, saygı ve aidiyet duygusu, d) Dua ve kullukta bulunma isteği, e) Hastalığın mahiyetini anlama ihtiyacı, f) Ahiret ile ilgili sorulara doyurucu şekilde yanıt verilmesi ve kaygıların giderilmesi.¹⁷ Bu ihtiyaçları ve duyguları birleştirerek konuyu şu başlıklar altında ele almak uygun olacaktır.

i. Engellileri Ciddiyetle Dinlemek ve Onlarla Dertleşmek

Manevî bakıma muhtaç engelli kişilere sevgi ile yaklaşım öncelikle onların hayat hikâyelerinin bıkmadan usanmadan öğrenilmesi gerekir. Tavsiye ve teskin yönteminde muhatabı dikkatli bir şekilde ilgiyle dinleyerek, uygun sorularla derinlemesine konuşarak,

15) 28/Kasas/77.

16) Münavî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Camii's-Sagîr*, Beyrut, 1972, C. II, s. 212.

17) Seyyar, Ali, *Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım*, Şefkatli Eller Yayınları, Ankara, 2007, s. 31.

problemlerini kendilerine çözdürülmesi daha uygundur. Dua etmeye önem veren engelli kişilere, sadece onların durumuna dua edilmeyip aynı zamanda onlara duanın önemi ve nasıl dua edilebileceği de öğretilmelidir. İbadet etmeye önem verenlere de, vermeyenlere de konunun önemi kavratılarak ibadetler öğretilmeli, tatbikatında yardımcı olunmalı ve bizzat eşlik edilmelidir. Dua ve ibadetlerin ne anlama geldiği konusunda onlarla müzakerede bulunulmalıdır. Zaten her dua ve ibadetin, manevî bir tedavi olduğu bilinen bir husustur.¹⁸

Engellilerle dertleşebilmek İslâm'ın önemli şiarlarından biridir. Bu konuda Rasûlullah'ın (s.a) şu mesajı çok önemlidir: “*Hastanın yanına girdiğiniz zaman eceli(nin uzunluğu) hususunda onu ümitlendirip kederini dağıtınız. Çünkü bu ümit (hastanın başına gelecek) hiçbir şeyi geri çevirmez ve onun (hastanın) gönlünü hoş eder.*”¹⁹

Demek ki engellileri ciddiyetle dinleyip onlarla dertleşebilmek ve sebeplere tevessül etmenin önemini onlara kavratılabilmek önemlidir. Buradan hareketle, dünyada kendi ayakları üzerine durmalarını, ahirette mükâfat kazandıracak imtihanı kazanmalarını sağlamak manevî bakım gönüllülerinin hedefleri arasında olmalıdır.

ii. Engellilere Telkin ve Tavsiyelerde Bulunacak Kişilerde Aranacak Özellikler

Engellilere telkin yapacak, teselli edecek ve moral verecek manevî bakım gönüllülerinin, öncelikle kendi manevîyatlarını düzeltmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla manevî bakım gönüllülerinin inançlarının kuvvetli olması, manevî bakım yöntemlerini uygulamalarında, engelliler üzerinde olumlu ve kalıcı bir etki yapacaktır. Özellikle anlayıp içselleştirdikleri manevî telkin yöntemlerini inançla ve samimiyetle uygulamalıdır. Dolayısıyla manevî bakım gönüllüleri, yaptıkları telkinlerin muhtevasına inandıkları kadar, inandırıcı olabilirler. Bu görevliler ahlâk ilkelerini²⁰ benimseyip güler yüz ve tatlı dille hareket etmelidirler.

Öte yandan tahammül sınırlarını aşmış sıkıntılı durumdaki manevî bakıma muhtaç engelli kişilerin imdadına Hz. Peygamber'in şu mesajı yetişmektedir: “*Biriniz, başına gelen bir eziyetten dolayı vefat etmeyi asla istemesin. Eğer ölümü temenni etmesi zorunlu hale gelmişse, ‘Rabb'im, hayatta kalmak bana hayırlıysa yaşat, vefat etmek benim için hayırlı ise vefat ettir’ desin.*”²¹ Dolayısıyla engellilik, hastalık, fakirlik ve düşman korkusu gibi

18) Geniş bilgi için bk. Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 22.

19) İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Cenâiz 1.

20) Bakım konusundaki ahlâk ilkeleri ile ilgili esas bilgiler için bkz. Seyyar, Ali, *Teorik ve Pratik Boyutuyla Sosyal Bakım*, Şefkatli Eller Yayınları, Ankara, 2007, s. 130-140.

21) Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Merdâ, 19, Deavât, 30; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Zikir ve Dua, 10-12; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cenaiz 3. Tirmizî, bu hadise hasen hadis demiştir. Hasen hadis: “Senedinde

dünya ile ilgili bir sıkıntıdan dolayı ölümün temenni edilmemesi gerekir. Tahammül sınırını aşan bir sıkıntıda Allah Teâlâ'nın kaza ve kaderine razı olarak sabredilmesi ve hadiste geçen duanın edilerek sükûna erilmesi önemlidir.

Diğer taraftan manevî bakıma muhtaç engelli kişilerin hayatına, yeni bir anlam verebilmesinde ona yardımcı olunması, teselli edilmesi ve moral verilmesi gerekmektedir. Tesellide yeni bir ümit vardır. Örneğin Hz. İsa bir 'tesellici' (the Counselor) olduğu gibi²², 'Âlemlere rahmet'²³ olan Rasûl-i Ekrem (s.a) de teselli edici olabilir.²⁴ Özellikle engellilerin Yüce Allah'la ve insanlarla manevî bağlarının güçlendirilmesinde, bir yardımcıya ihtiyaçları vardır. Buradan hareketle, muhtaç olan insana değer verilerek ilgi gösterilmesi, onu ziyaret edip yalnız olmadığını ve kendisine değer verildiğini hissettirerek derdine ve sırrına güvenli bir ortak olunabilmesi önemlidir.²⁵

Bilindiği gibi Peygamberimiz kul ve rasûl olarak Kur'an'da birkaç kez uyarılmıştır. Bunlardan birisi, Abese Sûresi'nin ilk oniki âyetindeki görme engelliye karşı olumsuz tutumundan dolayıdır. Konu ile ilgili âyetlerin meali şöyledir:

*“Yanına görme engelli bir kimse geldi diye Peygamber yüzünü eksişip öte döndü. (Ey Muhammed) ne bilirsin bir ihtimal o arınacak? Yahut nasihat alacaktı da o nasihat, ona fayda verecekti. Ama sen kendisini nasihattan müstağni gören kimseyi karşına alıp ilgileniyorsun. Onların arınmak istememesinden sana ne? Sen Allah'tan korkup sana koşarak gelen kimseye aldırmyorsun. Dikkat et! Bu Kur'an bir nasihattir. Dileyen onu nasihat kabul eder.”*²⁶

Hız. Peygamber'le beraber müslümanlara kıyamete kadar uyacakları en önemli talimatlardan birisi budur. Öğüt almak üzere gelen temiz yürekli, görme engelli bir insanı bırakıp kibirli kâfirleri irşada uğraşmasından dolayı, Yüce Allah (c.c) tarafından Hz. Peygamber i'tâb/azarlama anlamında îkaz edilmiştir. Hatta sevgili Peygamberimiz, bu sûre indikten sonra Abdullah b. Ümmi Mektûm'la konuşur, hâlini hatırını sorarak; *“Merhaba! Ey kendisi yüzünden Rabbim'in beni i'tâb ettiği kimse, benden bir talebin var mı?”* diye sorardı. Bununla da kalmayarak sefere çıktığında birçok kez onu, Medine'de yerine vekil bırakmış²⁷ ve müezzin olarak²⁸ da görevlendirmiştir. Ayrıca namazlarda onun ve

---

yalan söylemekle itham edilmiş hiçbir kimse bulunmamakla beraber şazz da olmayan ve benzeri, diğer tariklerden rivayet edilmiş olan hadis.” Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 68.

22) Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 20. (Heitink, Gerben. *Pastorale Zorg*. Theologie Diffrentiatie Praktijk. Handboek Praktische theologie, Hampen: Hok, 1998, s. 230'dan naklen).

23) 21/Enbiya/107.

24) Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 20.

25) Karagül, “*Manevî Bakım*”, s. 21.

26) 80/Abese/1-12.

27) Ebû Davud, Salat 65.

28) Buhârî, Ezan 11; Şehâdât 11; Ebû Dâvûd, Salât 65.

daha başka a‘mâların imam olmalarına²⁹ da ruhsat vermiştir.³⁰ Aslında bu uyarı sadece Rasûlullah’a (s.a) değil, onun şahsında bütün insanlardır. Dolayısıyla ailelere, kardeşlere, komşulara, yakınlara, vatandaşlara, arkadaşlara, muallim ve yöneticilere, kısaca onlarla alâkalı olan herkesedir.

iii. Engellilerin Tevekkül ve Teslimiyet İçinde Olmaları

Tevekkül eden, yani her türlü tedbirini alıp çaresiz durumda gönlünü yalnız Allah’a yönlendiren ve felâhın sadece Yaratıcı’da olduğuna iman edenin bu duruşu, katıksız ve samimi bir ibadettir. Âyet-i Kerime’de tevekkül edecek olanların da, sadece ve sadece Allah’a güvenip dayanmaları³¹ emredilmektedir. “*Siz Allah’a gönülden tevekkül edebilseniz, sizlere de, kuşlara rızık verdiği gibi rızık verirdi...*”³² hadisi de tevekkül edenin mânen güçlü olabileceğine işaret etmektedir.

Demek oluyor ki tevekkül bir başlangıç, teslim olmak ise onun doğal sonucudur. Tevekkül ve teslim olma duygusu, endişeleri, ızdırapları ve acıları önemli ölçüde hafifletir. Dolayısıyla bakıma muhtaç ve engellilere her zaman açık bir sığınma yeri olur. Birey, Yaratıcı’yı severse, Yaratıcı da kendini seveni daha çok sever. Yüce Allah’a tevekkül edip teslim olmak, aynı zamanda O’nun rızasını kazanmak demektir. Rahman’ın rızasını kazanan da hakiki manada bahtiyar bir kişidir.³³ Dolayısıyla engelliler de Allah Teâlâ’nın rızasını kazandığında mutlu ve huzurlu olarak hayatlarını sürdürecektir.

Bütün gayretlerine rağmen engellilikten kurtulamayan bir kişi, Allah Teâlâ’ya tevekkül edip teslim olduğunu gösterebilmelidir. Zira engelli bireyin hâlini Yüce Yaratıcı’dan başka hiçbir kuvvet değiştiremez. Bu durumu anlayıp kabul edenlere, Allah (c.c), bağışlayıcı ve merhametli olacağını şöyle müjdelemektedir: “*Allah (c.c) sana bir sıkıntı verirse, onu O’ndan başkası gideremez. Şayet sana bir iyilik dilerse O’nun nimetini geri çevirecek yoktur. O, çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.*”³⁴

Bu âyetten hareketle kişi, gücünün yetmediği sonucu, kesinlikle değiştiremeyeceği durumlarda âciz bir varlık olduğunu daha iyi anlar ve Yaratıcı’ya teslim olduğu için morali daha yüksektir. Böylece yaşadığı teslim olma duygusu; endişe, keder ve hüznünü bitiren

29) Muslim, Mesâcid 255. İbn Ümmi Mektûm rivayeti için bkz. Nesâî, İmâme 50; Ebû Dâvûd, Salât 47.

30) Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. VIII, s. 5571.

31) 14/İbrahim/12.

32) Tirmizî, Zühd 33. Tirmizî bu hadise “hasen sahih” demiştir. Hasen sahih: Birçok senedi bulunup da bunlardan bir kısmı hasen, bir kısmı sahih olan hadis. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 68.

33) Seyyar, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 9/15 adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

34) 10/Yûnus/107.

manevî bir ilaçtır. Bu durumda engellilerin, Allah Teâlâ'nın takdir buyurduğu her şeyi gönül rahatlığıyla karşılamaları, kendilerinin mutlu ve huzurlu olmalarına vesile olur.³⁵

iv. Engellilerin Manevîyata ve İbadete Yönelmeleri

İbadetler, insan ile Yaratıcı arasında var olan ilişkinin ayrılmaz manevî bağlarıdır. İnsanoğlu, ibadetlerini ihlâslı yaparak mânen ilerleme fırsatları bulabilir. Kişi, “*İbadetlerin en faziletlisi, az da olsa devamlı olanıdır*”³⁶ hadisinden hareketle, az da olsa devamlı ibadetlerle ruhunu ve gönlünü aşkın varlığa açarak manevî derece kazanabilir.

Kişinin âciz olduğunu anlayarak gönülden yaptığı ibadetlerin değeri, Yüce Mevlâ katında daha üstündür. Engelliler, engelliliğinden dolayı nâfile ibadetlerini yapamaları bile Allah (c.c), yine de kendilerine manevî bir ödül olarak sevap verir. Nitekim Peygamberimiz (s.a), “*Takva sahibi bir mü'min, hastalık sebebiyle belli zamanlarda yapamadığı daimî zikrinin sevabını, hastalandığında yine kazanır*”³⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla manevî bakım gönüllülerinin, engellilere tevbe, dua-istiğfar, namaz-niyaz ve kulluklarını öğretmek ve uygulatarak onların imanlarının kuvvetlenmelerine destek olmaları gerekmektedir.

v. Engellilerin Emanet ve Kulluk Bilinçlerini Geliştirmeleri

Allah Teâlâ, her mahlukun hakikî mâliki olduğu gibi, insanoğlunun bedenlerinin de asıl sahibidir. Öyleyse O (c.c), mülkünde sınırsız tasarruf hakkına sahiptir. İnsanın bedenlerindeki bütün kalıcı hastalıklar da Rahman'ın (c.c) iradesi ile gerçekleşmektedir. Hâdis-eyi bu bakışla görebilen engelliler, içinde buldukları durumun, bir yönüyle ilâhî irade ile yani kaderle ilgili olduğunu anlamış olurlar ve daha çok hissederek, isyan etmezler.³⁸ O halde Yaratıcı'nın huzurunda âciz bir varlık olduğunu idrak eden engelliler, Mevlâ'nın (c.c) gücünü, bağışlayıcılığını ve merhametini anlayarak kulluk görevlerini şuurlu ve samimî bir şekilde yerine getirebileceklerdir. Engellilik durumu, engelliliğin şiddetine göre, kişilerin ruh dünyalarında değişik derecelerde kulluk bilinçlerini doğurur. Kulluk bilinçlerini yakalamış olan engelliler; kibir, gurur, riya ve bencillik gibi kötü düşüncelerinden de kolaylıkla kurtulabilirler.

35) Seyyar, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 10/15 adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

36) Buhârî, Libas 43.

37) Buhârî, Cihad 134; Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, C. IV, s. 410, 418.

38) Seyyar, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 10/15 adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

Bilindiği gibi ateş düştüğü yeri yakmaktadır. Ancak engelli olan insanlar, toplumuzun fertleridir. Onlara gerekli ihtimam ve destek verilmediğinde, onlardan gelebilecek bir zarar toplumu ilgilendirmektedir. Engelli bireyleri olan toplumumuz, Yüce Allah'ın kendilerine verdiği bu yavruları ve yetişkinleri içten kabul etmeli ve onları Allah'ın (c.c) emanetleri olarak görmelidirler.

Allah'ın Rasûlü (s.a) çocuklar başta olmak üzere çaresizlere, iyi muamele edilmemesi durumundaki sonucu şu şekilde tasvir etmektedir: “*Şâyet insanlar mütevâzi olmaz, çocuklar emzirilmez, evcil ve çiftlik hayvanları otlamaya bırakılmazsa/yedirilmezse, (üzerinize şiddetli azap iner veya helak olursunuz.)*”³⁹

Bu hadisle ilgili; özellikle çocuklar ve evcil hayvanlar başta olmak üzere, engellilerin de dâhil olacağı âciz olan insanlara merhamet edilmesi, Yüce Allah'tan korkarak, onların haklarının korunması şeklinde yorum yapılmıştır.⁴⁰

Neticede Allah Teâlâ hikmetine binâen engelli insanlara, bu engellerine karşılık sabrettiği ve kendisine isyan etmedikleri müddetçe ahirette pek çok ödül vereceğini va'detmektedir. Onları engelli yaparak, hem onlara, hem de engelli olmayanlara âcizliklerini, zaafılarını, kusurlarını, noksanlıklarını, fakirliklerini ve muhtaç olduklarını kısaca, kulluklarını hissettirecektir.

vi. Engellilerin Sabır ve Tahammül Gösterip Şükrederek İmtihan Olmaları

Yüce Allah sağlık nimetini yarattığı gibi, hastalık, engellilik ve yaşlılığı da ilahî hikmete bağlı olarak yaratmıştır. Böylece engelliliğin İlahî bir imtihan olduğunu iman bilinciyle anlayan kişi için engellilik, manevî yararlar sağlaması açısından olağanüstü kazançlı bir durumdur. Olaya kader ve ahiret yönüyle bakabilen bir kişi, durumundan ders alır ve Allah'ın (c.c) rahmetine sığınır.⁴¹ Bu bağlamda sabır; başa gelen acıya karşı telâş ve ümitsizlik göstermeyip dayanma, tahammül etme, Allah'a (c.c) dayanarak gelecek her türlü musibete teslimiyet içinde katlanma ve rıza gösterme, kötülüğü emredici nefsin tutkularına karşı direniş göstermedir.⁴²

39) İbn Dureyd, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan, *el-Muctenâ*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1982, s. 33. Benzer rivayetler için bkz. Taberânî, Eyyûb Ebu'l-Kâsım, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetu'l-Ulûmî ve'l-Hikem, Musul, 1983, c. XXII, s. 309; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke, 1994, c. III, s. 345; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsilî, et-Temîmî, *el-Musned*, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, Dimeşk, 1984, c. XI, s. 287, 511.

40) Kazan, Ramazan, *Hz. Peygamber'in Vecizeleri ve Edebi Özellikleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s. 154-155.

41) Seyyar, “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları*”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 4/15 adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

42) Sâmî, Şemseddin, *el-Mu'cemü't-Türki't-türâsî*, neşr. Ahmed Cevdet, Beyrut, 1989, s. 817; Akay, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İstanbul, 1995, s. 401.

Bu bağlamda sabreden engelliler, “*Muhakkak ki Allah (c.c), sabır (-u sebat) edenleri sever.*”⁴³ ve “*Şüphesiz ki Allah (c.c), tevekkül edenleri sever*”⁴⁴ âyetlerindeki sevgiye kavuşurlar. İnsanlar, hayatlarında farklı derecelerde ve değişik sahalarda imtihanlara tâbi tutulurlar. Bunların içinde bulunan engelliler de, kaderlerine razı olup sabrederlerse mânen rahatlayacaklar ve Yüce Allah’ın müjdesine kavuşacaklardır. İşte âyetten delili: “*Biz sizi kimi zaman düşman ve ölüm korkusuyla, kimi zaman kutluk-kuraklık ve açlıkla, kimi zaman da mallarınızda, canlarınızda ve ürünlerinizde bir kısım kayıplarla mutlaka sınayacağız. (Ey Peygamber!) Sen bütün bunlara göğüs gerip sabredenleri (cennetle) müjdele.*”⁴⁵

Âyette geçen “(وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ) ve *Naksın mine’l-emvâli ve’l-en-füsü*: Mallardan ve nefislerden eksiltme” ifadesindeki “**nefislerden eksiltme**”yi, sadece öldürmek şeklinde anlamak mümkün değildir. Eğer öyle olsaydı âyette “naks” kelimesinin yerine “katl, mevt (ölüm)” vb. kelimeler kullanılması akla daha yakın olurdu. Nefislerin eksiltmesi veya noksanlaştırılması ile organları eksik olan engelli insanlar kastedilmiş olabilir.⁴⁶ Nitekim kelimenin semantiğinde mallarda ve canlarda noksanlık ifadesinden gözün gitmesi, körlük gibi engellilikler de anlaşılmaktadır.⁴⁷

Yüce Allah, manevî imtihanın nasıl başarılabilceğinin yolunu da gösterir: “*Nefsinizi günahlardan alıkoymak, bu uğurda zorluklara katlanmak ve namaz kılıp samimi niyazda bulunmak suretiyle Allah’ın inayetine sığınmın. Şüphesiz bunlar nefse zor gelen işlerdir. Dolayısıyla bunları ancak Allah’a derin saygı ve bağlılık gösteren kimseler yapabilir.*”⁴⁸ Âyetin ifadesinden anlaşıldığına göre engelliler, buldukları ortamların bunaltıcı atmosferlerinden sabır, dua ve namazla kurtulabilirler. Bu bağlamda, görme organlarını kaybedenlerin manevî kazancıyla ilgili, Enes b. Mâlik’in (r.a) Hz. Peygamber’den naklettiği

43) 3/Âl-i İmrân/146. Yüce Allah’ın sabredenleri müjdelediği âyetlere misal olarak bkz. 2/Bakara/45, 153, 155; 3/Âl-i İmrân/120, 125, 200; 8/Enfal/46; 11/Hûd/11; 12/Yusuf/18; 13/Ra’d/2; 16/Nahl/96, 110; 25/Furkan/75; 31/Lokman/17; 39/Zümer/10; 41/Fussilet/35; 52/Tur/48; 73/Müzzemmil/10; 74/Müddessir/7.

44) 3/Âl-i İmrân/159.

45) 2/Bakara/155.

46) Nitekim İmam Şâfiî, canlardan eksiltmeyi hastalıklar kelimesi ile ifade etmiştir. Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envârü’l-Tenzîl ve Esrârü’l-Te’vîl (Kitabü Mecmûatin mine’l-Tefâsir* içinde), Beyrut, trs, C. I, s. 227; Hâzin, Alâeddîn Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü’l-te’vîl fi Meâni’l-tenzîl, (Kitabü Mecmûatin mine’l-Tefâsir* içinde), Beyrut trs, C. I, s. 227. Ayrıca nefislerden eksiltme; hastalık, ihtiyarlık, ölmek ve öldürmekle de olabilir. Neseî, Ebû’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü’l-tenzîl ve Hakâiku’l-te’vîl, (Kitabü Mecmûatin mine’l-Tefâsir* içinde), Beyrut, trs. C. I, s. 227 (*Medârik*); Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *Tenvîru’l-mikbâs min Tefsîri İbn Abbas, (Kitabü Mecmûatin mine’l-Tefâsir* içinde), I-VI, Beyrut, trs., C. I, s. 227.

47) Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu’l-Muhît*, Beyrut, 1407/1987, s. 550.

48) 2/Bakara/45.

kudsî hadis⁴⁹ göre Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Kulumu iki sevgiliyle (iki gözünü almak suretiyle) imtihana tabi tuttuğumda o (kulum) (şikâyetçi olmayıp) sabrederse⁵⁰, iki gözüne bedel olarak ona cenneti veririm.*”⁵¹ Zaten musibetin ilk geliş zamanı, en dehşetli ve acıklı bir durumda olur. Bu anda gelen musibetin Allah’tan (c.c) olduğuna teslimiyet gösterip sabreden ve Allah’tan (c.c) buna karşılık mükâfat bekleyen kişiye, mükâfatının da cennet olacağı bu kudsî hadîste buyurulmuştur. Aynı zamanda hadîste, görme engellerinin, gözlerini yitirmelerinden dolayı büyük belâya dūçar oldukları ifade edilmiştir.⁵²

Rasulullah (s.a) sabrı tanımlarken şöyle buyurmuştur: “*Sabır musibetin başa geldiği ilk andadır.*”⁵³ Artık bundan sonraki çekilen sıkıntılara verilecek tepki tahammüldür/dayanmaktır. Hatta Hz. Peygamber (s.a), Hz. Ali’nin: “Allah’ım, bana sabır ver” dediğini duyunca, ayağı ile dürterek: “*Allah’ım ona afiyet ihsan eyle*” buyurmuştur.⁵⁴ Dolayısıyla her işi akıl ve bilinçle, sükûnet ve sessizce karşılamak en uygun bir yoldur.

Musibetlerin büyütülmemesi ve kabullenilmesi hususunda Hz. Peygamber şöyle duâ etmiştir: “*Allah’ım, dünya musibetlerini kolaylaştıracağıın/hafifleteceğin derecede bir yakînden (sarsılmaz imandan) bize tevzi et/dağt...*”⁵⁵

Diğer taraftan terim olarak şükür; kulun Allah Teâlâ’dan gördüğü bir iyiliğe karşılık hoşnutluk ve minnettarlık ifade etmesi, nimet ve iyiliğin sahibi Yüce Allah’ı tanıması ve

49) Kudsî hadis: Rasûlullah’ın (s.a), Kur’an-ı Kerim olmayarak Cenabı Hak’tan rivayet ettiği, Allah’a (c.c) isnad ettiği söz, iş, bilgi. Burada mânâ Allah’a (c.c), söz ve ifade Rasûlullah’a (s.a) aittir. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 65.

50) Sabırla ilgili Yüce Allah, “*Ancak sabredenlere ödülleri hesapsız verilecektir*” buyurmuştur. 39/Zümer/10.

51) Buhârî, Merdâ 7; *el-Edebü’l-Müfred*, Thk. M. Fuad Abdülbaki, Kahire, 1375, C. I, s. 141; Tirmizî, Zühd 57; Ahmed, *Müsned*, C. III, s. 144; Tirmizî, bu konuda nakledilen Ebû Zılâl-Enes b. Mâlik tarikin’in “hasen garîb”, aynı manadaki Ebû Hüreyre tarikin’in ise “hasen sahih”, Ebû Zılâl adının da Hilâl olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bu râvî a’ mâ olup cumhura göre zayıf kabul edilmiş, Buhârî de yalnız onun bu rivayetini “mutaba’at” olarak kullanmıştır. Geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1982, C. XI, s. 256 (*Fethu’l-Bârî*); Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetü’l-Kârî fi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Beyrut, trs., C. XXI, s. 216 (*Umdetü’l-Kârî*); Kastallânî, Ebû’l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî fi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Beyrut, trs., C. VIII, s. 346 (*İrşâdü’s-Sârî*). Hasen garîb: “Bir râvinin tek başına rivayet ettiği veya rivayetinde teferrüd ettiği hasen hadis.” Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 68. Mutaba’at: Bir hadisin lafızlarına veya anlamına uygun farklı bir hadisin, önceki hadisin ravisinden ayrı biri tarafından, kısmen yahut tamamen aynı senedle rivayet edilmesi, böylece bu iki hadis ve râvinin birbirlerini desteklemiş olması demektir. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 118.

52) Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahîm, *Tuhfetü’l-Ahvezî bi Şerhi Câmi’-Tirmizî*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, trs., C. VII, s. 68-69.

53) Buhârî, Ahkâm 11; Cenaiz 31, 42; Müslim, Cenaiz 14-15; Ebu Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cenaiz 22- 23; Nesâî, Cenâiz 22.

54) Tirmizî, Deavât 112. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu söylemiştir.

55) Tirmizî, Deavât 80. Tirmizî bu hadis hakkında “hasen garîb” ifadesini kullanmıştır.

borçluluk duyması demektir.⁵⁶ Kur'an-ı Kerim'de, “Şüphesiz bunda çok sabır ve şükür eden herkes için (ibret verici) âlâmetler vardır.”⁵⁷ buyrulmaktadır. O halde sabır imanının yarısı ise, diğer yarısının da şükür olduğunu düşünmekteyiz.

İnsanlar, hayatlarında hoşlarına giden ya da gitmeyen birçok farklı olaylarla karşı karşıya gelebilirler. Kadere iman eden bir kimse, mutluluk verici hâdiseler karşısında Rabb'ine şükreder, kederlendirici olaylar karşısında ise sabır gösterir ve ilahî adâlete teslim olmanın manevî yararlarını ruhunda hisseder.⁵⁸ Dolayısıyla engelliler, imanlarını kuvvetlendirmek için sabır ile birlikte şükür görevlerini de yapmalıdırlar. Sağlıklı bireylere bakarak, hâllerinden müstekî olmamalıdırlar. Hatta sağlık cihetiyle kendinden aşağı durumda bulunan bîçare hastalara ve bakıma muhtaç engellilere bakarak, hâllerine şükretmelidirler. Engellilerin şükürü de, yitirdikleri organlarından ziyade, sahip oldukları diğer işleyen organlarını görerek, bunlar için kalben, kavlen ve fiilen olmasıdır. Engelli bireyler, şükürü yapılan nimetlerin karşılığında dâreyinde, ihsan ve hediyelerin olacağını unutmamalıdırlar. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an'da buna açıkça işaret etmektedir: “Yine hatırlarsanız Rabb'iniz size şunu bildirmişti: 'Nimetlerime (iman ve itaatle) bilfiil şükrederseniz ben de size daha çok nimet lütfederim. Yok, eğer nankörlük ederseniz, bilin ki azabım çok şiddetlidir.’”⁵⁹ Neticede sabır-şükür nimetlerini birlikte tadan engelliler, manevî olgunluğa erişebilecekler ve insan-ı kâmil olma yolunda olabileceklerdir.

İmam Gazzâlî; kişi kendisi bilmese bile, her belâda bir hayrın bulunacağını, her çeşit belâyâ şükredilmesi gerektiğini, dünyaya ve bedene ait belâların, ahiret sevaplarına sebep olacağını, böylece kişinin, rahatça cennete girebileceğini ve dolayısıyla belâyâ düşer olan kişinin, Rahman'a (c.c) şükretmesi gerektiğini ifade eder.⁶⁰

Demek oluyor ki; “Eşyanın durumu zıddı ile bilinir” kuralına göre, nimetlerin kıymetleri de yokluklarında hissedilir. Zira karanlık olmasa ışığın, hastalık olmasa sağlığın, körlük olmasa gözün, sağırlık olmasa kulağın, zekâ geriliği olmasa zekânın, mecnunluk olmasa aklın kıymeti bilinemezdi. Nitekim görme, işitme, ortopedik ve zihinsel veya kısaca fiziksel ve zihinsel engellilerin, sürekli gözlerimizin önünde birer ibret vesikası şeklinde durmasıyla, bütün organlarımızın kıymetlerini anlayabilmekteyiz. Bu organların her birisinin değeri, satın almak istediğimizde ortaya çıkar. Hatta taklitlerinin kıymetleri bile, zengin olanların ekonomisini bozmaya, bazen de yok etmeye yetecektir. Dolayısıyla bize verilen bunca hediyelere karşı, maddiyat ile ilgili konuda, kendimizden aşağıdaki

56) Akay, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, s. 449.

57) 14/İbrahim/5.

58) Seyyar, “Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamalari.htm 5/15 adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

59) 14/İbrahim/7.

60) Geniş bilgi için bkz. Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Kimya-yı Saadet*, Çev. Ali Arslan, Merve Yay., İstanbul, 1992, s. 562-563.

varlıklara bakarak, şükür ibadetini yerine getirmek zorunda olduğumuzun bilincinde olmamız gerekmektedir.

Öte yandan belâ ve musibetler, imanın kuvvetlenmesi ile insanların ahiretteki derecelerinin artmasına vesile olurlar. Bu bağlamda; “Belâlara hangi insanlar daha çok uğrarlar?” sorusuna Hz. Peygamber: “*Peygamberler, sonra sırasıyla onlara en yakın olanlar. İnsan dinine göre belâlara uğratılıp denenir. Bunun için eğer dininde kuvvetlilik varsa, kuvvetliliği artırılır (ve ona çok belâ verilir). Eğer dininde incelik (zayıflık) varsa, onun belâsı hafifletilir. Belâ kulda, o yeryüzünde hiçbir günahı kalmamış olarak yürüyünceye kadar bulunmaya devam eder!*”⁶¹ cevabını vermiştir.

Aynı şekilde belânın büyüklüğünün mükâfatı konusunda da Allah’ın Rasûlü (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Sevabın çok olması belânın büyüklüğüne göredir. Cenabı Hak (c.c) bir topluma muhabbet beslediği zaman, şüphesiz onları (üzüntü, endişe, musibet ve belâlarla) sınava tabi tutar. Artık kim bu (imtihanlara) razı olursa Rab Teâlâ’nın rızası o kimseye olur. Kim de (imtihanlarına) kızarsa (ilâhî adâlete razı olmaz) sa Cenabı Hakk’ın öfkesi (ve azabı) o kimseyedir.*”⁶²

Yine Rasûlü Ekrem (s.a), kulların sabır ve şükür bakımından nasıl imtihan edildiklerini, örnek olarak sunduğu kel, alacalı ve a‘mâ şahıslar hakkındaki meşhur kıssa ile ortaya koymuştur.⁶³ Zira Rahman, sabredenlerle şükredenleri birbirinden ayırt etmek için, verdiği ya da vermediği nimetleriyle kullarını imtihan eder. Bu imtihana iman eden mü’min; alınana sabretmek, verilene ise şükretmekle, her iki hâlde de imtihanı kazanabilir. Böylece Rasulullah’ın (s.a) verdiği şu müjdeyi hak eder: “*Mü’minin işi harika! Onun bütün işleri iyi (ve kazançlı)dır. Bu durum ancak mü’minde meydana gelir. Mü’min, bir nimete ulaştığında şükrederse, bu durum onun için güzel olur. Musibet ve darlığa uğradığında sabrederse, bu hâl de onun için iyi olur.*”⁶⁴ Bu âyetin ifadesine göre; Allah Teâlâ’nın kulunu dünyada sınav yapması, ona kızgınlığından değil, ya ondan kötülüğü uzaklaştırmasından yahut işlediği günahlara kefarete olmasından veyahutta mertebesini âli yapmasından dolayıdır. Ancak kul, Rahman’ın (c.c) rızasına göre hareket ederse, maksadına ulaşmış olur.⁶⁵

61) Tirmizî, Zühd 56; İbn Mâce, Fiten 23; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâmî, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1413/1992, Rikak 67.

62) İbn Mâce, Fiten 23.

63) Buhârî, Eymân ve'n-Nuzûr 8; Enbiya 51; *el-Edebü'l-Müfred*, C. I, s. 188; Müslim, Zühd 10.

64) Müslim, Zühd 64; Ahmed, *Müsned*, VI, 16.

65) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, C. XI, s. 255; Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, C. XXI, s. 215-216; Kastallânî, *İrşâdü's-Sârî*, C. VIII, s. 346; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, C. VII, s. 69; Ahmed Naim, Babanzâde, Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, Ankara, 1978, C. XII, s. 67.

vii. Engellileri Aktif Hayata Kazandırmak

Engellileri aktif hayata kazandırabilmek için onlarla iş birliği yapıp desteklenmeleri gerekmektedir. Bu günün sağlıklı insanları; Hz. Peygamber'in sünnetinde ve hadislerinde yerini alan fiilleri dikkate alarak, fiziksel ve zihinsel engellilere, samimi olarak, gönülden oldukça yumuşak ve hoş davranabilmeli, toplumla bütünleşmelerine destek olabilmeli ve onların bazı hatalarına göz yumabilmelidirler.⁶⁶ Özellikle engellilerin yapamadıkları, beceremedikleri yönlerine değil de yapabildiklerine, kabiliyetlerine bakılması, onların özelliklerinin tanıtılması ve geliştirilmeye çalışılması gerekmektedir. Yakın çevreye, arkadaşlara, komşulara engellilerin durumları saklanılmadan özelliklerinin anlatılması önemlidir. Bilhassa zihinsel engelli bireylerin muhtaç olduğu en büyük husus; sevgi, ilgi ve konuşma isteğidir. Onlara bazı şeyleri kendi başlarına yapabilmeleri konusunda güven verilmesi ve onların desteklenmesi gerekmektedir. Maalesef toplumumuz engellilere umumiyetle acıyan, meraklı, tedirgin edici, bazen de hoşlanmadan korku dolu gözlerle bakmaktadırlar. Bu olumsuz tepkilerden uzaklaşmak için özellikle engelli çocuklar, aileleri tarafından, daha sınırlı ortamlarda tutulmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak engelli ve ailelerinin utanacağı bir durum yoktur. Toplumdaki bazı fertlerin bu tür tepkilerine karşı dayanıklı olunmalıdır. Zira sınırlı sosyal çevrede yaşayan zihinsel engelli ve öfke nöbeti geçiren çocukların, yeterli seviyede sosyal uyaranları alamadıkları için duygusal ve sosyal gelişmeleri zayıf kalmaktadır. Mümkün olduğu kadar onların normal yaşantıya devam etmeleri sağlanmalıdır.

viii. Engellileri Rahatsız Edecek Tutum ve Davranışlardan Uzak Durulması

Hz. Peygamber'in tavsiyesi doğrultusunda engellilere, tedirgin edecek şekilde uzun süre ve dikkatlice bakmak/nazar etmek uygun bir davranış değildir. Meselâ, İbn Abbas'dan şöyle bir rivâyet gelmiştir: "*Rasûlü Ekrem (s.a) cüzzamlılara sürekli bakmamızı yasaklamıştır.*"⁶⁷ Dolayısıyla cüzzamlı kimseler başta olmak üzere, bedeninde bir kusuru bulunanlara, huzursuzluk verecek biçimde bakılmaması gerekmektedir. Hatta rivâyetlerde, engelli kimselerin görülmesi durumunda, Allah'a (c.c) şükrederek ona sığınılması, bunun dışarıdan belli olacak şekilde yapılmaması, engelli kimselere duyurulmaması hususu geçmektedir.⁶⁸ Güzel ahlâkî tamamlamak için gönderilmiş olan Rasûlü Ekrem (s.a)⁶⁹, fizikî kusurlarından dolayı engellileri, sözleri ve davranışlarıyla dışlamadığı gibi, başka kişilerin bu suretteki yaklaşımlarını da kınamıştır. Bu çerçevede, Hz. Peygamber meselâ görme engellilere karşı kötü davrananları, onların yoluna engel olanları ve yoldan saptranları

66) Seyyar, Ali, "*İslam'da Özürlülük Algısı ve Hz.Muhammed'in Engelli İnsanlara (Sosyal Koruma Kapsamına Almasına Yönelik) Uyguladığı Psiko-Sosyal Yöntemler*", http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_sosyal_hizmetler/makale_07.asp adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

67) İbn Mâce, Tıb 44.

68) Tirmizî, Deavât 38.

69) Mâlik, *Muvatta*, Hüsnü'l-hulk 8; Ahmed, *Müsned*, C. II, s. 281.

kınamıştır.⁷⁰ Dolayısıyla Rasûlullah (s.a), insanların nasıl ki renk, ırk, din, dil ve sosyal statüleri nedeniyle ayıplanmasına karşı çıkmışsa, engellilerle de söz ve davranışlarla alay edilmesine izin vermemiştir.

Bu bağlamda Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “A‘mâyi, yolundan yanlış tarafa yönlendirene Rabb Teâlâ la‘net etsin.”⁷¹ Dolayısıyla hadiste, yolunu bulamayan görme engellileri yanlış yöne sevk etmenin, onlara işkence ve eziyet olduğu vurgulanmıştır. Bu şekilde engellilere karşı kötülük işleyenlerin cezaları da, Allah Teâlâ'nın rahmetinden uzaklaşarak, azaba uğramaktır. Bunun tersine yardıma muhtaç engellilere yol gösterip destek olmanın sadaka çeşitlerinden olduğu ifade edilmiştir.⁷²

Demek oluyor ki engelliler, insanların kendilerini tedirgin edip rahatsız etmelerinden ve acıma duygusu ile bakmalarından hoşlanmamaktadırlar. Bir kısmı tüketici olmayı değil, üretici olmayı istemektedirler. Böylece büyük ölçüde sosyalleşebileceklerdir. Zaten Allah Rasûlü'nün sünnet ve hadislerinde gerçekleştirmek istediği hususun tam da bu olduğu söylenebilir.⁷³

ix. Engellilerin Ahireti ve Ölümü Tefekkür Etmeleri

Engellilik, insanın âciz olduğunu gösterdiği için, kulluk bilincinin oluşumunu sağlamakta ve hayata bakışını da değiştirmektedir. Dolayısıyla engelliler, ölümü hatırlayıp ahiret günü hesap vereceklerini hissederler ve Yüce Yaratıcı'nın rızasını kazandıracak bir hayatı yaşamak isterler. Bu durumda musîbet şeklinde görünen engellilik hâli, insana manevî bir bakış açısı kazandırır ve ilâhî bir ihsan olarak algılanır. Kişi engelli olmasaydı belki de, bütün hayatı süresince Yaratıcı'dan (c.c) tamamen veya kısmen kopuk bir hayat sürebilirdi. İçinde bulunduğu vaziyeti bir rahmet vesilesi olarak algılayan insan, ahirete müteveccih manevî bir şifâ kaynağını kazanmış olmaktadır. Hayatı süresince ahirete iman ederek yaşamış engelli bir bireyin ölümü, aynı zamanda onun manevî dirilişi olacaktır.⁷⁴ Ayrıca engelli, ahirette her türlü bedenî rahatsızlıklardan kurtulacağına inandığı için, gereğini yerine getirme bilincine erişebilir. Dünya hayatında sıhhatine yeniden kavuşamayacağını, ama ahiret âleminde sıhhatli olacağını arzu eden engelli, kendisine sunulan manevî şifa kaynaklarının, aslında manevî bir ayrıcalık olduğunu anlar ve Yüce Yaratıcı'ya müteveccih şükürünü de bu imanla yerine getirir. Böylece engelli birey için, ahiret yolculuğuna hazırlık ve sınav yeri olan dünya hayatı, güzel değerlendirilmesi gereken değerli bir vakit dilimi hâline gelmiş olacaktır.⁷⁵

70) Ahmed, *Müsned*, C. I, s. 217, 309, 317.

71) Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, C. II, s. 229-230.

72) Ahmed, *Müsned*, C. II, s. 168-169.

73) Erul, Bünyamin, “Engellilerle İlgili Hadislerin Analizi”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslâm (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 79.

74) Seyyar, “Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamaları.htm 11-12/15 adresinden 20 Kasım 2018'de alınmıştır.

75) Selim, Ahmet, *Sevgiyle Yaşamak*, İstanbul, 2002, s. 13-15.

b. Engelliliğin Mükâfatı ve Bunun İbadet Hükümünde Olması

Yüce Allah engellilere, yapamayacakları görev yüklenmeyeceğini, yapamadıklarından dolayı günahkâr olmayacaklarını şu âyette açıklamıştır: “*Bununla birlikte a‘mâl görme engelli, topal/ortopedik engelli ve hasta olanlara herhangi bir sorumluluk yoktur.*”⁷⁶ Bu âyette görme, ortopedik engelli ve hastaların savaşa katılma sorumluluğunun olmadığı bildirilmektedir. Hz. Peygamber, müslümanın ayağına bir diken batmasına kadar başına gelen her üzüntü ve sıkıntının onun günahlarına kefâret olacağını müjdeler. Konu ile ilgili bir hadis şöyledir: “*Müslümâna, vücûduna batacak olan bir dikene kadar yorgunluk, keder, hastalık, üzüntü, (başkalarından) eziyet ve bunalım gelirse, Cenabı Hak (c.c) muhakkak bu belâları nedeniyle o kişinin (bir kısım) günâhlarını (kefâretle) örter.*”⁷⁷ Başka bir hadiste ise; “*...günahlarını mağfîret etmekle kalmaz, aynı zamanda derecesini de yükseltir.*”⁷⁸ ifadesi, ilâve edilmiş bir şekilde geçmektedir. Dolayısıyla üzüntü, keder ve hastalık, kulun günahlarını sildirir, onu bir derece de yükseltir ve böylece ahiretin acı ve sıkıntılarından kurtarır. Yüce Yaratıcı, mânevî olarak kalbini günahlarla kirleten bir kişiye, farklı şekillerde ve şiddette bir takım musibetler vermekle, rahmetinin gereği olarak, onun tezkiyesine yardımcı olmaktadır.

Rasûlullah (s.a) konu ile ilgili hadislerinde şöyle buyurmuştur: “*Hak Teâlâ hayır murâd ettiği kimseye belâ verir.*”⁷⁹; “*Bir kul (ahiretteki) makamına amelîyle ulaşamayacaksa, Cenabı Mevlâ (c.c) vücuduna veya mülküne yahut evlâdına sıkıntı verir (de bu sıkıntılara katlanmak suretiyle aldığı sevaplarla makama ulaşır).*”⁸⁰; “*Kişi, iyi bir yolda ibadette iken hastalandığı zaman, o kişi ile vazîfeli meleğe şöyle denir: ‘İyi oluncaya yahut ölünceye dek sağlıklı iken işlediği ameli gibi sevap yazın.’*”⁸¹ Bu son hadis bağlamında diğer bir hadis de şöyledir: “*Kul hastalandığı veya yolculuğa çıktığı zaman, sağlam ve mukim iken yaptıklarının benzeri kendisine (sevap olarak) yazılır/verilir.*”⁸² Demek ki kul, kendisi veya çocukları, engellilik başta olmak üzere amelini yapamayacak derecede hasta olduğunda, sağlam iken yapacakları amelden alacağı sevap kendisine verilmektedir.

76) 24/Nûr/61; 48/Fetih/17. Engellilerin kendilerine teslim edilen evlerden yemek yemeye çekinmeleri üzerine Nûr sûresinin 61. âyeti nâzil olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Neseî, *Medârik*, C. IV, s. 418. Metni aynı olan Fetih sûresi 17. âyeti ise, görme engellilerin savaşa katılma zorunluluğunun olmadığını vurgulamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Neseî, *Medârik*, C. VI, s. 15.

77) Buhârî, Merdâ 1; *el-Edebü'l-Müfred*, C. I, s. 130; Müslim, Birr 49-50, 52; Tirmizî, Cenaiz 1; Tefsîru'l-Kur‘ân 4, 42; Mâlik, Mâlik b. Enes, *Muvatta’*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, el-Ayn 3; Ahmed, *Müsned*, C. III, s. 24.

78) Buhârî, Merdâ 1; Müslim, Birr 46-7; Tirmizî, Cenaiz 1.

79) Buhârî, Merdâ 1; Mâlik, *Muvatta*, el-Ayn 3.

80) Ebu Davud, Cenâiz 1.

81) Ahmed, *Müsned*, C. II, s. 203. Ayrıca hadisin diğer tariki için bkz. Ahmed, *Müsned*, C. II, 194.

82) Buhârî, Cihâd 134; *el-Edebü'l-Müfred*, C. I, s. 132. Yakın anlamdaki diğer bir hadis için bkz. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, C. I, s. 132.

Öte taraftan bakıma muhtaçlık ve engellilik, insanın zayıf yönlerini ortaya çıkartmasından dolayı, çaresizlik durumunda kalan kişi, kulluk bilincini daha rahat anlayacağından Yüce Yaratıcı'ya ibadet etmede daha büyük bir eğilim gösterebilir. Dolayısıyla engellilik konusunda insanların birçoğu yanılabilir. Kur'an-ı Kerim, bu hususta insanları şöyle uyarmıştır: “Şunu bilin ki hoşlanmadığımız bir şey sizin için iyi/hayırlı olabilir; çok sevip arzu ettiğiniz bir şey de sizin için pekâlâ kötü/şerli olabilir. Allah sizin hakkınızda hayırlı olanı bilir, fakat siz bilemeyebilirsiniz.”⁸³

c. Manevî Bakım Gönüllülerinin Mükâfâtı

Rasûl-i Ekrem (s.a), engelli ve yardıma ihtiyacı olan insanlara verilecek her türlü yardımını ve iyiliği, yani topluma yararı olacak her fiili sadaka şeklinde değerlendirmektedir. Bir hadis-i şerifinde, her gün için sadaka verilmesinden söz etmiş; sahabe ise, bu kadar mal varlığına sahip olmadıklarını zikredince O (s.a), maddî özellik taşımayan ama sosyal hizmeti ihtiva eden sadaka çeşitlerinin de bulunduğunu şöyle açıklamıştır: “Görme engelliye rehber olman, iştirak ve konuşma engelliye idrak edecekleri bir surette anlatman, muhtaç olanın ihtiyacını gidermesi için uygun yere götürmen, çare arayan sıkıntılına imdadına yetişmen, gücü olmayana ellerinden tutup destek olman, konuşmayanın meramını söyleyivermen, bunların hepsi sadaka türlerindedir...”⁸⁴ Dolayısıyla eşyasını koymaya veya bineğine binmeye gayret eden bir engelliye, destek çıkmak da bir sadakadır.⁸⁵ Aslında Rasûlullah'ın şu mesajı daha kapsayıcıdır: “Her iyilik sadakadır.”⁸⁶

Özellikle başka insanların yardım ve desteğine muhtaç olan engelli bireylerin yakınlarının da en büyük kaygıları, arkada bırakacakları yavruların hâllerinin ne olacağı konusudur. Bu kaygıyla birçoğunun ‘Allah’ım! Çocuğum benden sonraya kalmamasın. Canımı o vefat ettikten sonra al’ diye yalvardıkları görülmektedir. İşte bu durumda Hz. Peygamber’in, “Kim arkasında mal bırakırsa mirasçularına aittir. Kim de arkasında bakıma ihtiyacı olan kişiler bırakırsa, onların yükümlülüğü de bize aittir”⁸⁷ hadisi, oldukça dikkat çekici ve çok önemli mesajlar sunmaktadır. Değişik tarikleri bulunan bu hadisi Rasûl-i Ekrem, devlet başkanı sıfatıyla da söylese, mü'minlere en güzel rol model (üsve-i hasene) bir kişi sıfatıyla da söylese; bu hadis, engellilere kurulacak sosyal güvenlik düzenine temel olacağı gibi, “**Manevî bakım görevlisi**” istihdamına da imkân verecektir.

83) 2/Bakara/216.

84) Ahmed, *Müsned*, C. II, s. 168-169. Ayrıca konuya ışık tutan başka bir hadis için bkz. Müslim, Zikir 38; Bırr 58; Ebu Davud, Edeb 38, 60; Tirmizî, Hudud 3, Bırr 19, Kur'an 10; İbn Mâce, Mukaddime 17; Ahmed, *Müsned*, C. II, s. 252, 414, 500; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l- İman*, Mektebetü Rüşd, Riyad, 2003, C. XIII, s. 488.

85) Ahmed, *Müsned*, C. I, s. 350.

86) Buhârî, Edeb 33, Müslim, Zekât 52; Tirmizî, Bırr 45; Ahmed, *Müsned*, C. III, s. 344, 360, C. IV, s. 307, C. V, s. 387-388, 405.

87) Buhârî, İstikraz 11; Müslim, Cuma 13; İbn Mâce, Mukaddime 7.

Şu hususu da ifade etmeliyiz ki; manevî bakım gönüllülerinin iletişimle ilgili bilgi ve becerileri, gülyüz, sıcak bir sohbet, sabırla hareket, samimiyet, sır saklamak gibi niteliklere sahip olmaları önemlidir. Emir ve baskıcı bir dil kullanmadan, moral verici, teselli ve teskin edici bir dil kullanmaları gerekir. Engellilerin ruhsal problemleri tespit edildikten sonra, onlara uygun manevî telkinler verilmelidir. Onların morallerini yükseltecek, ümit ışıklarını artıracak, hayatın anlamını ve amacını bulmasında yardımcı olabilecek, varoluşsal problemlerine çözüm olacak telkinler elzemdir.⁸⁸

Kısaca, engelli olmak bizâtihi bir sınav olduğu gibi, engellilerle ilgilenmek ve onlara destek olup görüp gözetmek de, sınavın önemli bir kısmıdır. Özellikle manevî bakım gönüllüleri âyet ve hadislerdeki mesajları uyguladıkları zaman, pek çok mükâfata nail olacaklardır.

Sonuç

Hiç bir anne-baba, dünyaya getirmeye vesile olduğu çocuğunun engelli doğmasını ve engeliyle birlikte ömür boyu hayat sürmesini istemez. Şüphesiz hiçbir sağlık engeli, arzu ederek, kasten ortaya çıkmaz. Bu durumun sorumluları; bir takım tecrübesizlikler, ihmaller, bilgi eksikliği ve elde olmayan nedenlerdir. Özellikle burada Allah'ın (c.c) takdirini de unutmamak gerekir. Ancak aileden irsî olarak geçen bazı hastalıklar hariç -ki bunun da son zamanlarda tıbbî çalışmaları devam etmektedir-, diğer sebeplerin tamamı önlenabilir, telafi edilebilir veya kontrolü sağlanabilir vakalardır. Genelde aileler de, çocuklarının engelli diye damgalanacağı veya alay konusu olacağı endişesini taşımaktadırlar. Çoğunlukla da çocuklarının çevre tarafından hor görüleceği düşüncesi ile, evde yaşamayı tercih etmektedirler.

Maalesef gerek ülkemizde, gerekse dünyada yaşamakta olan engellilere, özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde gereken değer ve ihtimamın verilmediği görülmektedir. Tedavisi, eğitimi, sosyal ve kültürel etkinliklere katılabilmesi hep sorundur. Çok daha önemlisi onlara ve ailelerine tedirgin edici gözle bakıldığı, onların ihtiyacına uygun gerekli yardım ve desteğin arzu edildiği seviyede yapılmadığı bilinmektedir.

Sünnetine uyulan Peygamber'in (s.a), engellilere bu denli merhamet ve şefkat göstermesi, özellikle manevi ve maddi destek vermesi, İslâm toplumunun da aynı şekilde uygulama yapmasını gerektirmektedir. Onlara yalnız haftalarında, günlerinde ve gecelerinde değil, sürekli yanlarında bulunduğu hissettirilebilmelidir. Bu bağlamda onlara her türlü desteğin verilmesi, insanlığın gereği olduğu unutulmamalıdır.

Öte yandan dini manada bir belâ olmayan engelliliğin; bazı hikmetler muvacehesinde, Yüce Yaratacı tarafından bazı kişilere verilmiş manevi bir ihsan, lütuf, hediye ve ikram olduğu inancıyla, ilâhî takdire rıza ve uhrevî bir teselli kaynağı şeklinde düşünülmalıdır. Böylece engellilerin, dünyadaki sıkıntılarını sabırla hoş karşılaması, elde edeceği sevap-

88) Manevî bakım gönüllülerine esas olabilecek ilkeler konusunda geniş bilgi için bkz. Aydın, Garip, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2015, s. 355-373.

lardan dolayı da şükretmesi dolayısıyla, esas lezzet, sağlık, saâdet ve mükâfat yeri cennet olacaktır. Özellikle sağlıklı insanların da, Cenabı Hakk'ın (c.c) kendilerine sunduğu bu önemli imkânların kıymetini bilmeleri, hâllerine şükretmeleri, ayrıca engelli bireylere gerekli desteği vermeleri suretiyle sevaba ulaşabilecekleri düşünülebilir.

Her yönüyle müslümanlara rol model olan Rasûlullah'ın (s.a), engelli bireylere yaklaşımının son derece yol gösterici olduğu görülmektedir. Onun (s.a) engelli bireylerle ilgili geniş öğretisi, ayrıntılı bir surette araştırılıp gün yüzüne çıkarılmalı ve engelli bireylerle münasebetlerde Rasûl-i Ekrem'in (s.a) bu örnekliğinden azami ölçüde faydalanılmalıdır.

Çalışmada ulaştığımız ve tespit ettiğimiz sonuçlara göre Hz. Peygamber'in; engellilerin manevî bakımlarını göz ardı etmediği, engellilere sevgi ve ilgi ile yaklaşıp sözlerinin dinlenilmesi, onlara ümit vererek teskin ve tavsiyelerde bulunulması, engellilerin tevekül ve teslimiyet içinde olmaları, manevîyata ve ibadete yönelmeleri, emanet ve kulluk bilinçlerini geliştirmeleri, sabır ve tahammül gösterip şükrederek imtihan olmaları, engellilerle iş birliği yapıp desteklenmeleri ve onları rahatsız edecek tutum ve davranışların yasaklanması, engellilerin ahireti ve ölümü tefekkür etmeleri, engelliliğin ödülü ve bunun ibadet hükmünde olması ve manevî bakım gönüllülerinin mükâfâtı yönleriyle engellilerin manevi bakımına önem verdiği ve dikkat çektiği görülmektedir.

Son cümle olarak; toplumun engelli bireylerle ilgili kısaca “**Anlayış Değişikliği**”ne gitmesi büyük önem taşımaktadır. İnançlı bir toplumun bireyleri, gerek kendi hayatlarında gerekse çevrelerinde ilgi ve desteğe muhtaç durumlardaki engellilere, inançlarının gereğini yapmalıdırlar. Düşünce ve fiillerine inancının gereğini yansıtan, Hz. Peygamber'in davranış ve tutumunu aksettiren kişiler, ruhsal ve zihinsel açıdan da bir ibadet sergilemenin rahatlığını yaşayacaklardır. Engelliler ve aileleri de, dünyada ulaşamadıkları nimetlerin karşılığını ahirette alabilmeleri için, hem Yüce Allah'a sabırlı ve itaatkâr davranıp hâllerine şükretmeleri, hem de hayatta kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin mücadelesini vermeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Açikel, Yusuf, “*Nefsini Bilen Rabb’ini Bilir*” *Hadis mi, Kelâm-ı Kibar mı?*”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 1998, S. 5, s. 173-200.
- _____, “*Görme Engelliler ve Bazı Öneriler*”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2010/2, S. 25, s. 15-40.
- Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (241/855), *Müsned*, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Selim, Ahmet, *Sevgiyle Yaşamak*, İstanbul: 2002.
- Ahmed Naim, Babanzade-Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercesmesi ve Şerhi, I-XII+I, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1978.*
- Akay, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İstanbul: İşaret, 1995.
- Aydın, Garip, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015.

- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Timaş, 1987.
- Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: trs.
- Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer (791/1389), *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl (Kitabü Mecmûatin mine't-Tefâsir içinde)*, Beyrut: trs.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994.
- _____, *Şuabü'l- İman*, Riyad: Mektebetü Rüşd, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul: Çağrı, 1992.
- _____, *el-Edebü'l-Müfred*, Thk. M. Fuad Abdülbaki, I-II, Kahire: 1375.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman b. Fadl b. Behrâmî (255/869), *Sünen*, İstanbul: Çağrı, 1413/1992.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünen*, I-V, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsîfî, et-Temîmî, *Musned*, Dimeşk: Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, 1984.
- Erul, Bünyamin, “Engellilerle İlgili Hadislerin Analizi”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslâm (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.
- Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî (817/1414), *Tenvîru'l-mikbâs min Tefsîri İbn Abbas*, (Kitabü Mecmûatin mine't-Tefâsir içinde), Beyrut: trs.
- _____, *el-Kamûsu'l-Muhît*, Beyrut: 1306/1987.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö. 505/1111), *Kimya-yı Saâdet, Çev. Ali Arslan, İstanbul: Merve, 1992.*
- Hâzin, Alâeddîn Ali b. Muhammed (741/1340), *Lübâbü't-te'vîl fi Meâni't-tenzîl*, (Kitabü Mecmûatin mine't-Tefâsir içinde), Beyrut: trs.
- İbn Dureyd, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan (321/933), *el-Muctenâ*, Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1982.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: 1982.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (273/886), *Sünen*, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Karagül, Arslan, “Manevî Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği)”, *Dini Araştırmalar*, Ankara, 2012, C. 15, Ocak – Haziran, S. 40.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (924/1517), *İrşâdü's-sârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: trs.
- Kazan, Ramazan, *Hz. Peygamber'in Vecizeleri ve Edebi Özellikleri*, Ankara: Nobel, 2011.

- Mâlik b. Enes (179/795), *Muvatta'*, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahîm (1353/1934), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmü't-Tirmizî*, Beyrut: trs.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürâûf, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l- Cami's-Sagîr*, Beyrut: 1972.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac (261/875), *el-Câmîü's-Sahîh*, I-V, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/969), *Sünen*, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (710/1310), *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*, (*Kitabü Mecmûatin mine't-Tefâsir* içinde), Beyrut: trs.
- Resmi Gazete, 5378 nolu "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", Ankara, 07.07.2005, S. 25868.
- Resmi Gazete, 6462 nolu "Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Ankara, 03 05. 2013, S. 28636.
- Sâmî, Şemseddin (1322/1904), *el-Mu'cemü't-Türki't-türâsî*, Nşr. Ahmed Cevdet, Beyrut: 1989.
- Seyyar, Ali, *Teorik ve Pratik Boyutuyla Sosyal Bakım*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Şefkatli Eller, 2007.
- _____, *Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım*, Ankara: Şefkatli Eller, 2007.
- _____, "Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevî Bakım Uygulamaları", 20 Kasım 2018. http://www.sosyalsiyaset.net/documents/Manevî_bakim_uygulamalari.htm 4/15.
- _____, "İslam'da Özürlülük Algısı ve Hz.Muhammed'in Engelli İnsanlara (Sosyal Koruma Kapsamına Almasına Yönelik) Uyguladığı Psiko-Sosyal Yöntemler", 20 Kasım 2018. http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_sosyal_hizmetler/makale_07.asp.
- Taberânî, Eyyûb Ebu'l-Kâsım (360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Musul: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 1983.
- Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (279/892), *Sünen*, İstanbul: Çağrı, 1992.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1358/1942), *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Eser, trs.